

UDK:37.091.3:94

Nargiza YUSUPOVA,
Fan va texnologiyalar universiteti katta o'qituvchisi, PhD
E-mail: n_yusupova@usat.uz

USAT dotsenti v.b, PhD R.Rasulov taqrizi asosida

METHODS OF CREATING A CREATIVE LEARNING ENVIRONMENT AND ENHANCING MOTIVATION IN TEACHING HISTORY

Annotation

This article provides a scientific and pedagogical analysis of the issues related to creating a creative learning environment and enhancing students' learning motivation in the process of teaching history. It also reveals the role of interactive and creative teaching methods in developing historical thinking, cognitive activity, and independent thinking skills, and substantiates effective approaches to organizing history education in accordance with modern educational requirements.

Key words: History education, creative environment, learning motivation, interactive methods, creative learning, historical thinking, cognitive activity, pedagogical innovations, educational effectiveness.

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ И ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ

Аннотация

В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируются вопросы формирования творческой образовательной среды и повышения учебной мотивации учащихся в процессе преподавания истории. Также раскрывается роль интерактивных и креативных методов обучения в развитии исторического мышления, познавательной активности и навыков самостоятельного мышления, а также обосновываются эффективные способы организации обучения истории в соответствии с современными образовательными требованиями.

Ключевые слова: Историческое образование, творческая среда, учебная мотивация, интерактивные методы, креативное обучение, историческое мышление, познавательная активность, педагогические инновации, эффективность образования.

TARIX FANINI O'QITISHDA IJODIY MUHITNI SHAKLLANTIRISH VA MOTIVATSIYANI OSHIRISH USULLARI

Аннотация

Ushbu maqolada tarix fanini o'qitish jarayonida ijodiy muhitni shakllantirish va o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshirish masalalari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv va kreativ ta'lim metodlarining tarixiy tafakkur, bilish faolligi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni ochib berilgan, hamda tarix fanini zamonaviy ta'lim talablari asosida tashkil etishning samarali usullari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Tarix ta'limi, ijodiy muhit, o'quv motivatsiyasi, interaktiv metodlar, kreativ ta'lim, tarixiy tafakkur, bilish faolligi, pedagogik innovatsiyalar, ta'lim samaradorligi

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida tarix fanini o'qitish jarayoni nafaqat fakt va voqealarni yod oldirish, balki o'quvchilarda tarixiy tafakkur, tanqidiy tahlil, sabab-oqibatli fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish bilan chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan qaralganda, tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish va o'quvchilar motivatsiyasini oshirish masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. An'anaviy, monologik va reproduktiv ta'lim usullari sharoitida o'quvchi tarixni passiv qabul qiluvchi subyekt sifatida qolib ketmoqda, bu esa fanning tarbiyaviy va dunyoqarashni shakllantiruvchi salohiyatini to'liq ro'yog'ga chiqarishga to'sqinlik qiladi [1].

Global ta'lim tendensiyalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim samaradorligi bevosita o'quv muhitining ijodiyligi, interaktivligi va motivatsion xarakteri bilan belgilanadi. Tarix fanida ijodiy muhitni shakllantirish o'quvchilarni tarixiy voqealarni faqat tayyor bilim sifatida emas, balki muammoli vaziyatlar, tarixiy shaxslar faoliyati va muqobil qarashlar orqali anglashga undaydi. Bunday yondashuv o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tarixiy empatiya va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi [2]. Shu bois, tarixni o'qitishda kreativ pedagogik

texnologiyalar, muammoli ta'lim, loyiha metodi, rolli o'yinlar va tarixiy rekonstruksiya kabi usullardan foydalanish zarurati ortib bormoqda.

Motivatsiya masalasi esa tarix fanini o'rganish jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi. Ta'lim psixologiyasi nuqtai nazaridan, o'quvchining ichki motivatsiyasi shakllanmagan sharoitda bilim mustahkam va barqaror bo'lishi qiyin. Tarix fanida motivatsiyaning pasayishi ko'pincha mavzularning mavhum talqin qilinishi, hayotiy misollarning yetishmasligi hamda o'quvchining shaxsiy tajribasi bilan bog'lanmasligi bilan izohlanadi [3]. Shuning uchun tarixiy bilimlarni hozirgi davr ijtimoiy jarayonlari, milliy xotira va fuqarolik ongini shakllantirish bilan uzviy bog'lab berish motivatsiyani oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Shuningdek, ijodiy muhit tarix fanining mafkuraviy va tarbiyaviy funksiyasini kuchaytiradi. Tarixiy voqealarga turli nuqtai nazardan yondashish, manbalarni solishtirish va bahsmunozara asosida tahlil qilish o'quvchilarda tolerantlik, tarixiy adolat va tanqidiy ongni shakllantiradi [4]. Bu esa zamonaviy jamiyatda faol, mas'uliyatli va tarixiy xotiraga ega shaxsni tarbiyalashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, unda tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish va motivatsiyani oshirishning nazariy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi hamda amaliy jihatdan samarali bo'lgan usullar ilmiy asosda yoritib beriladi. Tadqiqot doirasida tarix ta'limida innovatsion yondashuvlarning o'rni, ularning o'quvchilar bilish faolligiga ta'siri va ta'lim natijalariga olib keluvchi mexanizmlari aniqlanadi. Ushbu yondashuvlar tarix fanini o'qitish jarayonini zamonaviy ta'lim talablari bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi [5].

Methods. Mazkur tadqiqot tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish va o'quvchilar motivatsiyasini oshirish jarayonlarini ilmiy asosda tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks, ko'p bosqichli metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi pedagogika, ta'lim psixologiyasi va tarix didaktikasi kesishmasida shakllantirildi hamda zamonaviy ta'lim paradigmaları asosida asoslab berildi. Metodologik yondashuvning tanlanishi tadqiqot maqsadi va vazifalariga muvofiq holda amalga oshirildi [6].

Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, konstruktivistik yondashuv hamda faoliyatga asoslangan ta'lim nazariyalari tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar tarix fanini o'qitishda o'quvchini passiv bilim oluvchi emas, balki tarixiy bilimlarni faol ravishda konstruksiya qiluvchi subyekt sifatida talqin etishga imkon beradi. Konstruktivistik yondashuvga ko'ra, bilim tayyor holatda berilmaydi, balki o'quvchining individual tajribasi, muammoli vaziyatlar va ijodiy faoliyat jarayonida shakllanadi [7]. Shu bois, tarixiy jarayonlarni o'rganishda muammoli savollar, bahs-munozaralar va loyiha faoliyati asosiy metodik vosita sifatida qaraldi.

Tadqiqot jarayonida umumilmiy va maxsus ilmiy metodlar majmuasidan foydalanildi. Umumilmiy metodlar qatoriga tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, qiyosiy va tizimli yondashuv metodlari kiritildi. Ushbu metodlar tarix fanini o'qitishda ijodiy muhit va motivatsiya tushunchalarining mazmun-mohiyatini aniqlash, ularning o'zaro aloqadorligini ochib berish hamda pedagogik jarayon sifatida konseptual tahlil qilish imkonini berdi [8]. Xususan, tizimli yondashuv tarix ta'limini yaxlit pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqishga, ijodiy muhit va motivatsiyani esa uning o'zaro bog'liq tarkibiy qismlari sifatida tahlil qilishga xizmat qildi.

Maxsus pedagogik metodlar sifatida pedagogik kuzatuv, pedagogik tajriba, so'rovnoma va kontent-tahlil metodlaridan foydalanildi. Pedagogik kuzatuv metodi tarix darslarida o'quvchilarning bilish faolligi, ijodiy ishtiroki va motivatsion holatini aniqlashga qaratildi. Ushbu metod orqali dars jarayonida qo'llanilayotgan interaktiv va ijodiy usullarning o'quvchilar faoliyatiga ta'siri empirik asosda kuzatildi [9]. Pedagogik tajriba metodi esa ijodiy muhitni shakllantirishga yo'naltirilgan metodlarning samaradorligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

So'rovnoma metodi o'quvchilarning tarix faniga bo'lgan qiziqishi, motivatsiya darajasi va dars jarayoniga nisbatan munosabatini aniqlash maqsadida qo'llanildi.

So'rovnoma savollari motivatsiyaning ichki va tashqi omillarini aniqlashga yo'naltirilgan bo'lib, o'quvchilarning ijodiy faoliyatga bo'lgan munosabatini tahlil qilish imkonini berdi. Olingan natijalar tarix fanini o'qitishda qo'llanilayotgan usullarning motivatsion samaradorligini baholashda muhim empirik asos bo'lib xizmat qildi [10].

Kontent-tahlil metodi tarix darsliklari, o'quv qo'llanmalari va metodik tavsiyalarda ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan topshiriqlar ulushini aniqlashda qo'llanildi. Ushbu metod orqali mavjud o'quv-metodik materiallarda ijodiy yondashuv darajasi va motivatsiyani rag'batlantirish mexanizmlari tahlil qilindi. Natijalar tarix ta'limida kreativ komponent yetarli darajada integratsiya qilinmaganini ko'rsatdi, bu esa tadqiqot mavzusining dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi [11].

Results. Mazkur tadqiqot doirasida tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish va o'quvchilar motivatsiyasini oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarning samaradorligi empirik jihatdan o'rganildi. Tadqiqot umumta'lim maktablarining o'rta va yuqori sinflarida olib borilib, tajriba va nazorat guruhleri shakllantirildi. Tajriba guruhida tarix darslari interaktiv va ijodiy metodlar asosida tashkil etilgan bo'lsa, nazorat guruhida asosan an'anaviy o'qitish usullari qo'llanildi.

Empirik kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, tajriba guruhida o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligi va ishtiroki sezilarli darajada oshgan. Xususan, muammoli savollar, tarixiy vaziyatlarni modellashirish, rolli o'yinlar va loyiha metodi asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning tarixiy tafakkuri va ijodiy fikrlash qobiliyatini faollashtirdi. Kuzatuv natijalariga ko'ra, tajriba guruhidagi o'quvchilarning 70-75 foizi dars jarayonida faol qatnashgan bo'lsa, nazorat guruhida ushbu ko'rsatkich 40-45 foiz atrofida bo'ldi. Bu holat ijodiy muhitning o'quvchilar bilish faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi [12].

So'rovnoma natijalari tarix faniga bo'lgan motivatsiya darajasida ham sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Tajriba guruhi o'quvchilarning aksariyati tarix fanini "qiziqarli", "fikrlashga undovchi" va "hayot bilan bog'liq fan" sifatida baholagan. Ayniqsa, tarixiy shaxslar faoliyatini bahs-munozara asosida tahlil qilish va tarixiy voqealarni zamonaviy jarayonlar bilan qiyoslash motivatsiyani kuchaytiruvchi omil sifatida qayd etildi. Nazorat guruhida esa o'quvchilarning ko'pchiligi tarix fanini asosan yodlashga asoslangan fan sifatida qabul qilgan, bu esa ularning ichki motivatsiyasining past umumiy darajasini ko'rsatadi.

Pedagogik tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, ijodiy muhit tarix fanining faqat bilish komponentini emas, balki tarbiyaviy va dunyoqarashni shakllantiruvchi funksiyalarini ham kuchaytiradi. Tajriba guruhidagi o'quvchilar tarixiy voqealarga nisbatan tanqidiy yondashuv, tarixiy adolat va mas'uliyat tushunchalarini chuqurroq anglay boshlagan. Bu holat tarix fanini o'qitishda kreativ metodlarning faqat didaktik emas, balki ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga ham ega ekanligini ko'rsatadi.

Ko'rsatkichlar	Tajriba guruhi (%)	Nazorat guruhi (%)
Dars jarayonida faol ishtirok etgan o'quvchilar	72	43
Muammoli savollarga javob bergan o'quvchilar	68	39
Bahs-munozaralarda qatnashgan o'quvchilar	70	41
Mustaqil fikr bildirgan o'quvchilar	75	45
Umumiy faollik darajasi (o'rtacha)	71	42

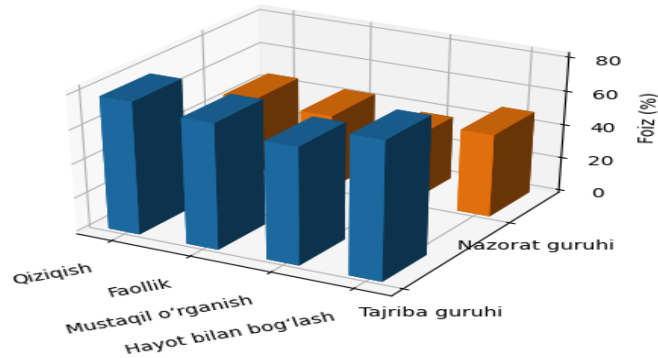
(1-jadval)

Tadqiqot natijalarini vizual jihatdan ifodalash maqsadida bir qator jadval va diagrammalardan foydalanish

tavsiya etiladi. Jumladan, 1-jadvalda tajriba va nazorat guruhlarida o'quvchilarning darsdagi faollik darajasi foizlarda

aks ettirilishi mumkin. Ushbu jadval orqali an'anaviy va ijodiy yondashuvlar o'rtasidagi farq yaqqol ko'rinadi.

Tarix faniga bo'lgan motivatsiya darajasi (3D qiyosiy tahlil)

1-diagramma (ustunli diagramma) esa tarix faniga bo'lgan motivatsiya darajasining tadqiqot boshidagi va oxiridagi holatini qiyosiy tarzda ifodalash imkonini beradi. Diagrammada ichki motivatsiya, qiziqish va mustaqil izlanishga tayyorlik kabi ko'rsatkichlar alohida ustunlar orqali berilishi maqsadga muvofiqdir.

Natijalarni ilmiy izohlash shuni ko'rsatadiki, ijodiy muhit o'quvchining tarix faniga bo'lgan munosabatini tubdan o'zgartiradi. O'quvchi tarixni tayyor bilimlar majmui sifatida emas, balki muammoli va ochiq talqinlarga ega jarayon sifatida idrok eta boshlaydi. Bu esa konstruktivistik yondashuvning amaliy samaradorligini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari ta'lim psixologiyasida motivatsiyaning ichki omillari ustuvor ekanligi haqidagi nazariy qarashlarni empirik jihatdan qo'llab-quvvatlaydi [13].

Umuman olganda, tadqiqot natijalari tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish va motivatsiyani oshirishga yo'naltirilgan metodlarning yuqori samaradorligini ko'rsatdi. Olingan empirik ma'lumotlar ushbu yondashuvlarni tarix ta'limi amaliyotiga tizimli ravishda joriy etish zarurligini asoslaydi va keyingi ilmiy tadqiqotlar uchun muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Discussion. Muhokamamiz jarayonida alohida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihatlardan biri shundaki, ijodiy muhit faqatgina dars shaklini o'zgartirish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi pedagogik munosabatlar xarakterini ham tubdan yangilaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'z fikrini erkin ifoda etish, bahs-munozarada ishtirok etish va tarixiy voqealarga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish imkoniga ega bo'lgan sharoitda o'qishga nisbatan ichki ehtiyoj va mas'uliyat hissi shakllanadi. Bu esa motivatsiyaning barqarorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Biroq tadqiqot natijalarini muhokama qilish jarayonida ayrim cheklovlar ham e'tiborga olinishi lozim. Jumladan, ijodiy metodlarning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi, metodik savodxonligi va pedagogik mahoratiga bog'liq. Agar o'qituvchi kreativ yondashuvlarni yuzaki yoki tizimsiz qo'llasa, kutilgan natijalarga erishish qiyinlashadi. Shu bois, tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish masalasi o'qituvchilarni tayyorlash va qayta

tayyorlash tizimi bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqilishi zarur.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, tarix fanini o'qitishda ijodiy muhit va motivatsiyani oshirishga yo'naltirilgan yondashuvlar zamonaviy ta'lim talablariga to'liq mos keladi. Ushbu yondashuvlar tarix fanini o'qitish jarayonini mazmunan boyitish, o'quvchilarning bilish faolligini oshirish va ularni faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantirish imkonini beradi. Shu sababli, mazkur yondashuvlarni tarix ta'limi amaliyotiga tizimli ravishda joriy etish ilmiy va pedagogik jihatdan asoslangan deb hisoblaymiz.

Xulosa. Mazkur tadqiqotimiz tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish va o'quvchilar motivatsiyasini oshirish masalasining nazariy va amaliy jihatlarini kompleks tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarix fanini o'qitish jarayonida interaktiv va kreativ pedagogik yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarning bilish faolligi, fan mazmuniga bo'lgan qiziqishi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Ijodiy muhit sharoitida tashkil etilgan darslar tarix fanining faqat bilim beruvchi emas, balki tarbiyaviy va dunyoqarashni shakllantiruvchi funksiyalarini ham kuchaytiradi.

Tadqiqotimiz davomida, o'quvchilar tarixiy voqealarni muammoli vaziyatlar asosida tahlil qilganida, bahs-munozaralarda ishtirok etganida va tarixiy bilimlarni real hayotiy jarayonlar bilan bog'lab tushunganida ularning ichki motivatsiyasi barqaror shakllanadi. Bu holat tarix fanini an'anaviy yodlashga asoslangan fan sifatida emas, balki ijtimoiy ong va tarixiy tafakkurni rivojlantiruvchi muhim ta'lim vositasi sifatida anglashga olib keladi. Natijada o'quvchilarda tarixga nisbatan mas'uliyatli munosabat va faol fuqarolik pozitsiyasi shakllana boshlaydi.

Xulosa qilib aytganda, tarix fanini o'qitishda ijodiy muhitni shakllantirish va motivatsiyani oshirishga qaratilgan yondashuvlar zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, ularni ta'lim amaliyotiga izchil joriy etish tarix ta'limining samaradorligini oshirish, barkamol va tarixiy ongga ega shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: Ma'naviyat, 2008. - B. 45-48.
2. Dewey J. Democracy and Education. - New York: Free Press, 1997. - P. 112-118.
3. Vyotsky L.S. Mind in Society. - Cambridge: Harvard University Press, 1978. - P. 84-91.
4. Bruner J. The Process of Education. - Cambridge: Harvard University Press, 2006. - P. 56-63.
5. Xolmatova D.B. Tarix fanini o'qitishda innovatsion yondashuvlar. - T.: Fan, 2021. - B. 29-35.
6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: Ma'naviyat, 2008. - B. 52-55.

7. Dewey J. Experience and Education. - New York: Macmillan, 1998. - P. 67-72.
8. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psikhologii. - M.: Pedagogika, 2002. - S. 144-150.
9. Bruner J. Actual Minds, Possible Worlds. - Cambridge: Harvard University Press, 1986. - P. 93-99.
10. Leontyev A.N. Activity, Consciousness, Personality. - Moscow: Progress, 1978. - P. 101-108.
11. Xolmatova D.B. Tarix ta'limida innovatsion metodlar. - T.: Fan, 2020. - B. 41-47.
12. Dewey J. Experience and Education. - New York: Macmillan, 1998. - P. 73-80.
13. Leontyev A.N. Activity, Consciousness, Personality. - Moscow: Progress, 1978. - P. 109-116.
14. Rasulov R. Zamonaviy kommunikatsion texnologiyalarning jamiyatdagi mafkuraviy jarayonlarga bo 'lgan ta'siri //«ACTA NUUZ». – 2025. – T. 1. – №. 1.12. – C. 176-179.
15. Rasulov R. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarining yoshlar dunyoqarashi siyosiy ijtimoiylashuviga ta'siri //«ACTA NUUZ». – 2025. – T. 1. – №. 1.4. 1. – C. 169-171.171.
16. Khaydarova M., Rasulov R. Positive and negative consequences of the globalization process //International Conference on Arts, Society & Humanities. – 2025. – T. 1. – №. 3. – C. 35-39.